

IVL Schoolopleidersmiddag Samen Opleiden

15 november

Carlos van Kan
Lector pedagogische professionaliteit
van leraren
Hogeschool Rotterdam

Pedagogische wending

GASTHOOFD-
REDACTEUR
CARLOS

Het belang van pedagogiek – de tak van sport die zich bezighoudt met vraagstukken over de doelen en middelen van opvoeding en onderwijs – is evident op de lerarenopleiding. Of toch niet? Helaas is de pedagogiek de afgelopen decennia in de verdrinking gekomen. Onderwijskunde is steeds dominantier geworden in het curriculum van lerarenopleidingen; de focus ligt vaak op het begeleiden en effectiever maken van leerprocessen. De persoon van de leraar en zijn of haar relatie met leerlingen verdwijnt uit het zicht en daarmee ook de normatieve vragen over doel en richting van die relatie.

Gelukkig is de pedagogiek nog niet helemaal uit de lerarenopleiding verdwenen, maar ze is wel veranderd. Om met pedagoog Bas Levering te spreken: 'De pedagogiek is uit de pedagogiek verdwenen.' Dit vraagt om uitleg. De pedagogiek is zichzelf niet meer, ze is verwaterd sinds er

verschillende vakken onder haar noemer worden geschaard die eigenlijk meer bij leerpsychologie, (micro)sociologie en neurowetenschappen horen. Tegelijkertijd wordt pedagogiek op de lerarenopleiding dikwijls verengd tot gedragsregulering (petje op/petje af, mobielteje aan/mobielteje uit) of lief doen tegen leerlingen (de relatie staat exclusief centraal). In het openingsverhaal (pagina 16) lees je hier meer over.

Maar pedagogiek gaat niet alleen over de relatie met leerlingen, maar ook over waar die relatie toe dient. Ze poogt leerlingen in te leiden in de wereld, hen te ondersteunen om zich daar thuis te voelen en hen aan te moedigen een plek in die wereld in te nemen ('iemand zijn' zoals filosoof Joep Dohmen dat treffend uitdrukt).

Onze pedagogische opdracht is vervolgens geen kwestie van louter uitvoering, maar vraagt om een waardengeladen overdenking: in welke werelden willen we onze jongeren op welke wijze inleiden? En hoe moedigen we ze aan mondig en eigenstandig in die werelden te staan? Doordat pedagogiek zichzelf niet meer is, zijn deze normatieve vragen naar de achtergrond verdwenen. Iemand die zichzelf dergelijke vragen wel stelt, is pedagoog Jan Masschelein (lees het interview op pagina 8).

Het is tijd voor een pedagogische wending op de lerarenopleiding, zodat toekomstige leraren weer pedagogische vragen leren stellen aan de onderwijspraktijk. Vragen die gaan over wat in concrete situaties het belang van leerlingen dient, over onderwijspedagogische idealen waarmee we die belangen kunnen wegen en prioriteren, en over hoe we deze idealen tot uitdrukking kunnen brengen in ons handelen. Deze *Didactief* helpt je bij het stellen van zulke vragen. Dat is spannend, omdat de antwoorden niet eenduidig zijn en idealiter de uitkomst van een intercollegiale dialoog zijn. In zo'n gesprek kan het er pittig aan toegaan: niet iedereen heeft hetzelfde beeld van waar het onderwijs' goed' voor is. Maar juist al die verschillende perspectieven belichten de belangen van leerlingen van alle kanten. Belichten maakt zaken en mensen zichtbaar. En wil uiteindelijk niet iedereen *gezien* worden?

Carlos van Kan is lector pedagogische professionaliteit van leraren aan Hogeschool Rotterdam, senior onderzoeker bij de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen en gasthoofdredacteur

In welke werelden
willen we onze
jongeren inleiden?

Reageert!

redactie@didactiefonline.nl
[f](#) [t](#) [v](#) [@DidactiefOnline](#)

Agenda

1. Waar is de Pedagogiek op uit?
2. Pedagogische professionaliteit
3. Pedagogisch bewust zijn
4. Pedagogisch legitimeren
5. Pedagogisch handelen
6. Beeld van de toekomstige leraar

Bumpy Moments

1. Waar is de pedagogiek op uit?

Bumpy Moments

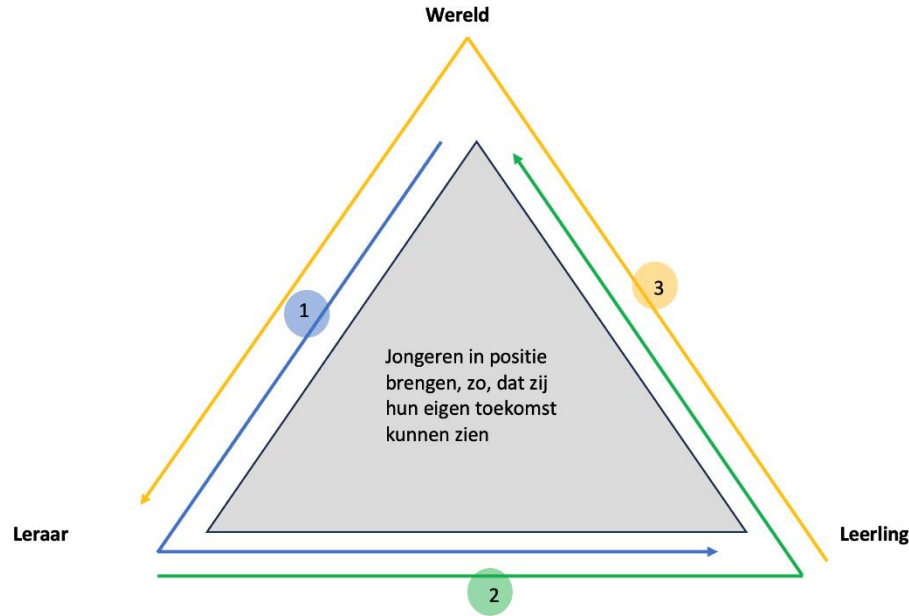

De pedagogiek richt zich op de vraag:

‘Hoe kunnen we jongeren (1) inleiden in ‘de wereld’, (2) ondersteunen om zich in die wereld thuis te voelen, (3) en aanmoedigen om zichzelf in die wereld in te brengen?’

De pedagogische driehoek

1. De wereld wordt via de docent aan de leerling ontsloten (kwalificatie) (nadruk op 'overdracht' van inhoud)
2. De docent ondersteunt de leerling bij het zich thuis voelen in de wereld (socialisatie) (nadruk op betrekkningsniveau)
3. Leerlingen willen zelf 'iemand zijn' in de wereld en de leraar moedigt hen aan (persoonsvorming) (nadruk op de persoon van de leerling)

Bumpy Moments

2. Pedagogische professionaliteit

Bumpy Moments

Pedagogisch legitimeren

Pedagogische
professionaliteit

Pedagogisch bewust
zijn

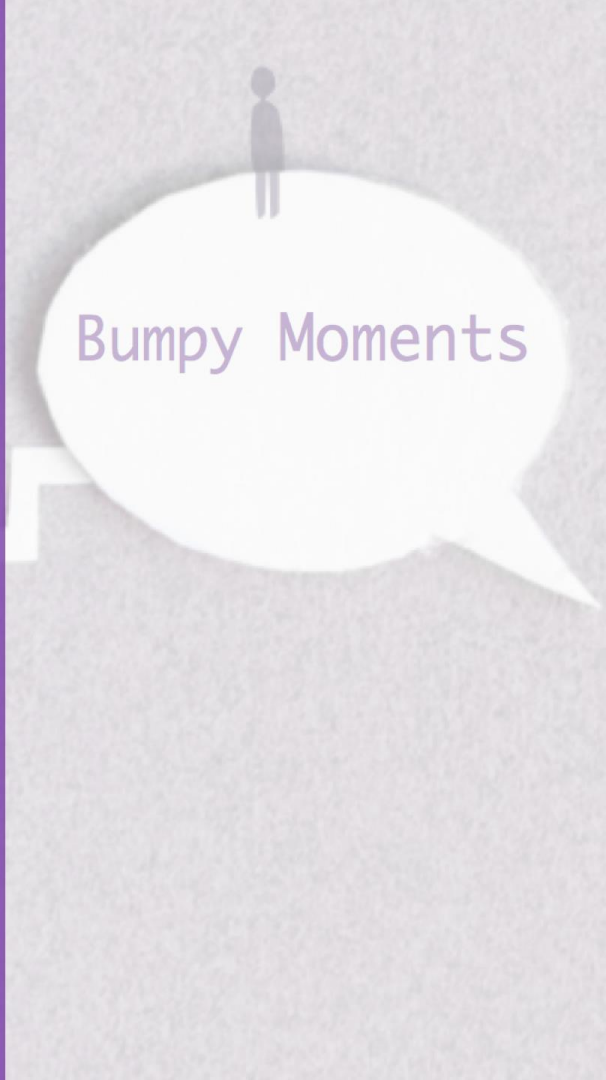

Pedagogisch handelen

Bumpy Moments

3. Pedagogisch bewust zijn

Pedagogische antinomie

Een pedagogische antinomie is een spanningsverhouding tussen twee polen waarin die spanning niet mag verdwijnen, omdat beide polen van belang zijn in het opvoeden en onderwijzen van kinderen en jongeren.

- Nabijheid en distantie
- Striktheid en teugels laten vieren
- Veiligheid en uitdaging

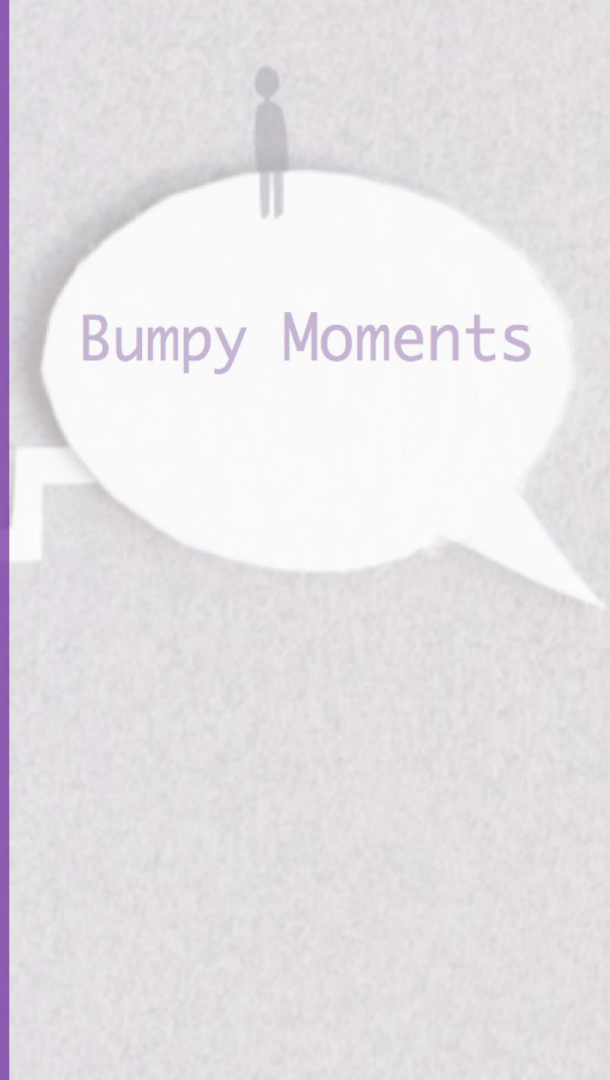
Bumpy Moment

Een *bumpy moment* verwijst naar een interactiemoment in de dagelijkse onderwijspraktijk waarin leraren (naar eigen inzicht) legitiem gehandeld hebben en waarin zij achteraf een legitiem handelingsalternatief kunnen aanwijzen (Van Kan, Ponte, Verloop, 2010).

Bumpy Moment

- Noteer een moment waarin:
 - je een op zich legitieme wijze van handelen daadwerkelijk waarneemt in het fragment.
 - en waarbij je tegelijkertijd ook een legitiem handelingsalternatief kunt bedenken.
 - Wissel in groepjes van 3/4 deelnemers uit over de volgende vragen:
 - Gaat het in jouw ogen daadwerkelijk om een legitieme handeling van de betreffende docent en waarom vind je die handeling legitiem?
 - Welke legitiem handelingsalternatief heb je bedacht en waarom zou dat ook legitiem kunnen zijn?

PLOT: IN HOEVERRE GRIJP IK IN ALS DEELNEMERS FOUTEN MAKEN?

BM 1

ents

Voorbeeld gebaseerd op het BM van Martin

- Aan de ene kant vind ik het in het belang van de studenten hen direct feedback te geven wanneer ze een fout maken
- Aan de andere kant vind ik het in het belang van de studenten mijn eigen oplossingen even achterwegen te laten

Herhaalde waarom-vraag stellen 1/3

- ...direct feedback geven op fouten van studenten vind ik belangrijk omdat de studenten op deze wijze geen verkeerde werkwijze aanleren....
- ...het achterwege laten van mijn oplossingen vind ik belangrijk omdat studenten op deze wijze er zelf achter kunnen komen dat er iets mis gaat...

Bumpy Moments

Herhaalde waarom-vraag stellen 2/3

- ...Ik vind het in het belang van studenten dat ze geen verkeerde werkwijze aanleren; ik wil ze vakmanschap bijbrengen, dat is belangrijk voor hun latere beroepsuitoefening...
- ...ik vind het in het belang van studenten dat ze de gelegenheid hebben om zelf fouten te mogen maken en te leren van hun fouten, in hun latere leven is er niet altijd iemand die hun hand komt vasthouden...

Herhaalde waarom-vraag stellen 3/3

- Waar leidt dat toe voor de student en wat vind je daar wenselijk aan?
- Wat brengt dat de student en waarom vind je dat belangrijk?
- Welk belang zie jij voor de student, kun je daar nog iets meer over vertellen?
- Wat wil met de studenten bereiken en hoe dient dat hun belang?
- Hoe ziet dat belang voor de studenten eruit, welk beeld heb je voor ogen?

Spanningsvelden

- Wie-dilemma's
- 1 Speciale zorg bieden versus uitgaan van zelfverantwoordelijkheid
 - 2 Zakelijke opstelling naar leerlingen versus persoonlijke opstelling naar leerlingen
 - 3 Vervullen van klassieke docent-rol versus vervullen van een beroepsrol*
-

- Hoe-dilemma's
- 1 Aansturen van leersituatie versus autonomie in leersituatie
 - 2 Focus op het leerproces versus focus op het werkproces
 - 3 Corrigeren van de groep versus corrigeren van het individu
 - 4 Docentgestuurd leerproces versus leerlinggestuurd leerproces
 - 5 Vaste volgorde in een leersituatie versus organisch verloop in een leersituatie
 - 6 Collectieve aandacht versus gedifferentieerde verdeling van aandacht
 - 7 Strikt hanteren van de regels versus laten vieren van de teugels
-

- Wat-dilemma's
- 1 Focus op het curriculum versus focus op capaciteiten van de leerling
 - 2 Onderste uit de kan halen versus genoeg nemen met minder
-

Bumpy Moments

Bumpy Moments

Pedagogisch bewust zijn

Het vermogen van leraren om de antinomische structuur van belangen in de onderwijspraktijk te herkennen;

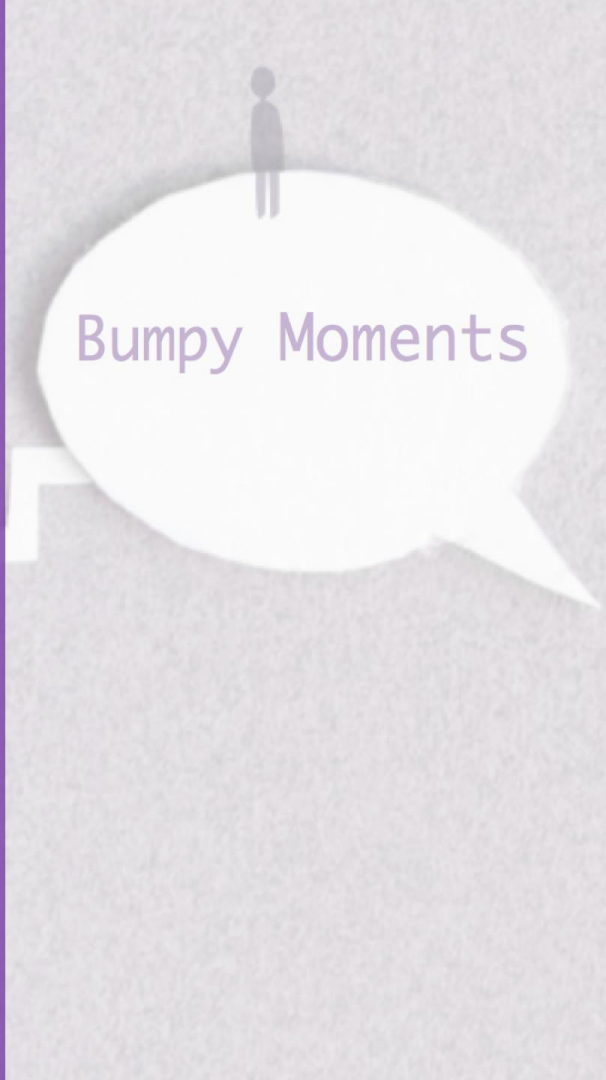

Bumpy Moments

4. Pedagogisch legitimeren

A. Procestaal

- 'Onderwijs aan hele jonge kinderen is het meest effectief'
- 'We zijn niet goed genoeg we excelleren niet meer'
- 'Die kwaliteit is ongeveer gelijk gebleven'
- 'om beter te worden om een beter mooier land te maken...'
- 'We moeten niet dezelfde kwaliteit hebben maar die moet elke dag een beetje omhoog'

Bumpy Moments

Memo voor scholen deelname project 'leerKRACHT'

Aanleiding: Het Nederlands onderwijs is aan het watertrappelen

De **kwaliteit** van het onderwijs in Nederland is – door de bank genomen – goed. Dit blijkt al jarenlang uit internationale vergelijkingen, waarbij ons systeem rond de 10de plaats uitkomt. Tegelijkertijd blijkt uit deze onderzoeken dat de **kwaliteit** van ons onderwijs al dertig jaar op hetzelfde niveau blijft steken. **We zitten 'vast in goed'**. Dat is opmerkelijk, omdat de afgelopen decennia veel in het werk is gesteld om de **kwaliteit** van het Nederlandse onderwijs te **verbeteren**. Een snelle terugblik toont minstens dertig hervormingen in de afgelopen jaren – en deze lijst is ongetwijfeld niet compleet (zie schema 1 en 2).

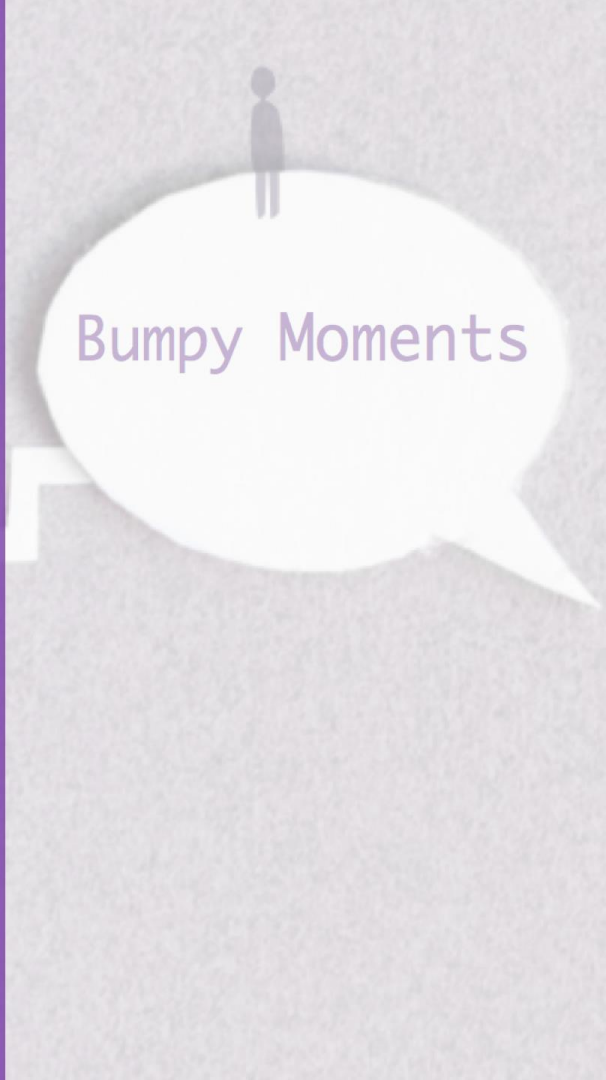
Internationaal onderzoek van McKinsey & Company uit 2010 legt de oorzaak van dit gebrek aan **verbetering** bloot. In dit onderzoek, vastgelegd in het rapport 'How the world's most improved school systems keep getting better', worden 20 internationale schoolsystemen vergeleken die wél in staat zijn geweest een stap vooruit te maken in **onderwijskwaliteit**. Wat blijkt: de sleutel voor landen die de stap van **'goed'** naar **'geweldig'** willen maken ligt bij de **kwaliteit** van de leraar. Waar we in Nederland de afgelopen decennia veel stelselwijzigingen en curriculumherzieningen hebben geïntroduceerd – interventies die typisch tot **verbetering** leiden in landen waar het onderwijs om te beginnen matig is – is er weinig gestructureerde aandacht geweest voor de leraar in de klas.

Uit hetzelfde McKinsey onderzoek blijkt dat het mogelijk is om in relatief beperkte tijd (5 tot 7 jaar) enorme stappen te maken die de **kwaliteit** van het onderwijs **verbeteren**. In Singapore bijvoorbeeld is het onderwijs tussen 1991 en 1997 **significant verbeterd** door in te zetten op de professionalisering van leraren en schoolleiders en soortgelijke resultaten zag McKinsey in regio's en landen zoals Ontario, Boston, Polen, Shanghai. De kern van de aanpak in deze landen is het creëren van een cultuur op school van 'elke dag samen een beetje **beter**'. In een dergelijke schoolcultuur leren leraren van elkaar en maken ze samen het onderwijs **beter**.

Bumpy Moments

B. Pedagogische taal

Pedagogische taal

- 'Wie wordt wat wanneer hoe en waarom onderwezen?' (Imelman, 1995)
- 'Je leert *iets* van *iemand* met een bepaald *doel* voor ogen' (Biesta, 2011)
- '*Wat* is voor *deze leerling* op dit moment het meest in zijn of haar *belang*, en *waarom* eigenlijk' (Van Kan, 2021)

Bumpy Moments

NOVEMBER

13.11.2023- 19.11.2023

Global Entrepreneurship Week

14.11.2023

Diabetes Dag

16.11.2023

Internationale Dag van de verdraagzaamheid

18.11.2023- 26.11.2023

Europese Week van de afvalvermindering

18.11.2023- 26.11.2023

Voorleesweek

19.11.2023

Internationale Mannendag

19.11.2023

Kunstendag voor kinderen

19.11.2023

Wereld Toilet dag

20.11.2023

Internationale Transgender Gedenkdag

20.11.2023

Kinderrechtendag

20.11.2023- 26.11.2023

Ouderenweek

21.11.2023- 27.11.2023

Mucoweeek

23.11.2023

Dag van de leraar Frans

24.11.2023

#MissieMinder

24.11.2023

E-mailloze vrijdag

25.11.2023- 26.11.2023

Dag van de natuur

25.11.2023

Internationale Dag tegen geweld op vrouwen

26.11.2023

Dag van de wetenschap

DECEMBER

ents

Waarom legitimeren?

Omdat...

- Onderwijs een teleologische praktijk is;
- Middelen niet neutraal staan ten opzichte van het doel;
- Onderwijs een prachtige risico is.

Bumpy Moments

C. Pedagogische prioriteitspel...

Bumpy Moments

HET PEDAGOGISCHE PRIORITEITEN SPEL

(HER)KEN JE IDEALEN ALS LERAAR

HAN UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

PROBLEEM

DRIJFVEREN ONTDEKKEN

- Wat zijn mijn drijfveren als leraar?
- Wat vind ik belangrijk voor mijn leerlingen?
- Wat wil ik met en voor ze bereiken?
- En hoe is dat bij mijn collega's?

OPLOSSING

HET PEDAGOGISCHE PRIORITEITEN SPEL

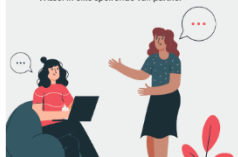
Het spel helpt (toekomstige) leraren om hun eigen pedagogische idealen te verkennen en te benoemen & om de dialoog met collega's aan te gaan.

HET SPEL

WERK IN PAREN

- Kies een partner
- Wissel in elke spelronde van partner

HET SPEL

BEKEN KLEUR

- Rangschik elke set van stellingen van 'meest belangrijk in mijn onderwijs' tot 'minst belangrijk'
- Elke stelling heeft een kleur
- Elke kleur staat voor een pedagogisch ideaal

HET SPEL

VERGELIJK EN BESPREEK

- Herken je je eigen pedagogische prioriteiten?
- Vergelijk ze met de rangorde van je spellpartners
- Leg elkaar uit hoe je tot je keuzes kwam

ZICHT OP JE EIGEN EN ELKAARS PEDAGOGISCHE IDEALEN ALS LERAAR: WAT IS VOOR JOU GOED ONDERWIJS EN WAAROM?

PARTNERS

WERKVELD
pa/va/mba

ONDERWIJS
HAN Pabo, HAN Lerarenopleidingen

ONDERZOEK
HAN Kenniscentrum **leren** van Leraren

DOELGROEP
Leraren, leerbegeleiders en studenten aan pabo's en eerste- en tweedejaar lerarenopleidingen

PEDAGGO

NL

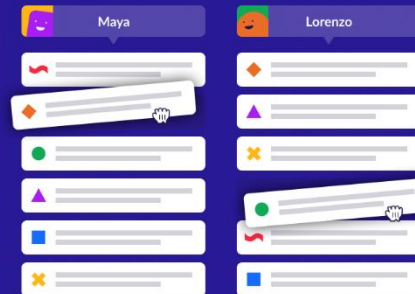
Ontdek jouw idealen als leraar

Leer jouw eigen pedagogische krachten kennen met dit spel. Je speelt met andere spelers, samen bespreken jullie de resultaten.

Voer spelcode in

Meedoen aan spel

[Spel aanmaken](#) als beheerder

Mogelijk gemaakt door

HAN UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

|| EIGHT

GA NAAR

menti.com

VOER DE CODE IN

4413 2431

 0

Mentimeter

Zet de onderstaande stellingen op volgorde van belangrijkheid, de belangrijkste bovenaan. Ik vind het in het belang voor leerlingen, dat:

Jouw positie

Tap or drop options

Unranked options

de school leerlingen toegang biedt tot gespecialiseerde zorg

de school een plaats is waar leerlingen een stem hebben

Jouw positie

1 de school leerlingen toegang biedt tot gespecialiseerde zorg ↑ ↓

2 de school een plaats is waar leerlingen een stem hebben ↑ ↓

3 de school leerlingen uitdaagt hun potentieel te verwezenlijken ↑ ↓

Unranked options

de school in verbinding staat met de wereld daarbuiten

de school een beschermende en veilige plaats biedt

de school een omgeving is waar leerprestaties

3 de school leerlingen uitdaagt hun potentieel te verwezenlijken ↑ ↓

4 de school een omgeving is waar leerprestaties hoog gewaardeerd worden ↑ ↓

5 de school een beschermende en veilige plaats biedt ↑ ↓

6 de school in verbinding staat met de wereld daarbuiten ↑ ↓

Verzenden

Reset

Bumpy Moments

<https://www.mentimeter.com/app/presentation/alhc15by6ut8ks8h745k9bja7w215y5t/s3t7nu74wjrr>

Bumpy Moments

Wijze van legitimeren van interacties met leerlingen

- Zorg-legitimatatie: gericht op het voorbereiden van leerlingen op het kunnen overleven in een veeleisende wereld (blauw)
- Persoonlijke-legitimatatie: gericht op de ontwikkeling van de leerlingen tot een gelukkig en compleet persoon (roze)
- Contextuele-legitimatatie: gericht op het voorbereiden van leerlingen op deelname aan de maatschappij (rood)
- Kritische-legitimatatie: gericht op het opgroeien van leerlingen tot bewuste en onafhankelijke volwassenen (geel)
- Functionele-legitimatatie: gericht op het voorbereiden van leerlingen op het leveren van toekomstige prestaties (groen)
- Psychologische-legitimatatie: gericht op het hebben van gerichte ideeën over het ontwikkelingsperspectief van leerlingen (paars)

Pedagogisch legitimeren

Het vermogen van leraren om pedagogische idealen te verkennen, verwoorden en bespreken met derden;

Bumpy Moments

5. Pedagogisch handelen

Pedagogisch handelen (1/2)

Pedagogisch handelen gaat ten eerste over de vraag 'Wat is op dit moment voor deze leerlingen in deze context het meest in hun belang en waarom?'

Regels-geleid handelen

- Het gaat om alle leerlingen
- leraren voeren consequent uit wat afgesproken is
- Regels zijn afgeleid van (dikwijls vergeten) pedagogische waarden en idealen

7.2 Pedagogische uitgangspunten: het roc

- 1 het bieden van structuur;
- 2 opvoeders op één lijn; en
- 3 het consequent nakomen van afspraken en regels

Nu we hebben gezien hoe deze drie pedagogische uitgangspunten een noodzakelijke voorwaarde zijn voor een plezierig leefklimaat in een gezin, zullen we zien dat het op roc's eigenlijk niet anders is.

Pedagogisch-geleid handelen

- Het gaat om *deze* leerling
- leraren wegen af wat het belang van de leerling in *een specifieke* situatie dient
- Wat het belang van leerlingen dient staat in directe relatie met *expliciete* pedagogische waarden en idealen

Bumpy Moments

Pedagogisch-geleid handelen	Regels-geleid handelen
Het gaat om deze leerling	Het gaat om iedereen
leraar als belangen-afweger	leraar als uitvoerder van wat is afgesproken
Expliciete waarden en idealen	Impliciete waarden en idealen
De leerling komt als persoon naar voren	De leerling is anoniem in de onderwijssituatie

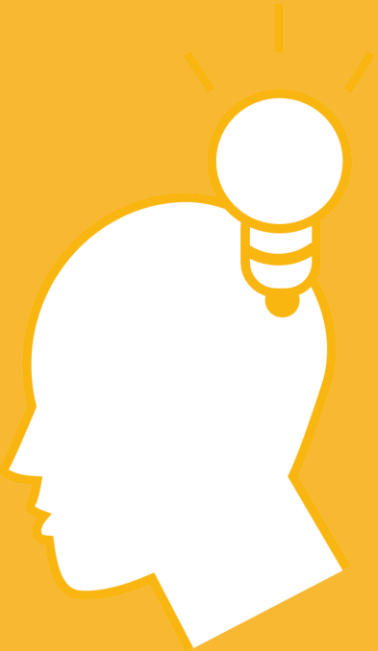

Pedagogisch handelen (2/2)

Ten tweede gaat pedagogisch handelen over vormgevend handelen, dat wil zeggen: vormgeven van onderwijs dat congruent is met weloverwogen onderwijspedagogische idealen.

Pedagogisch handelen

Het vermogen van leraren om overeenkomstig hun pedagogische idealen vorm te geven aan hun interacties met hun leerlingen (pedagogisch handelen).

Bumpy Moments

Pedagogisch legitimeren

Pedagogische
professionaliteit

Pedagogisch bewust
zijn

Pedagogisch handelen

Bumpy Moments

6. Beeld van de toekomstige leraar

Bumpy Moments

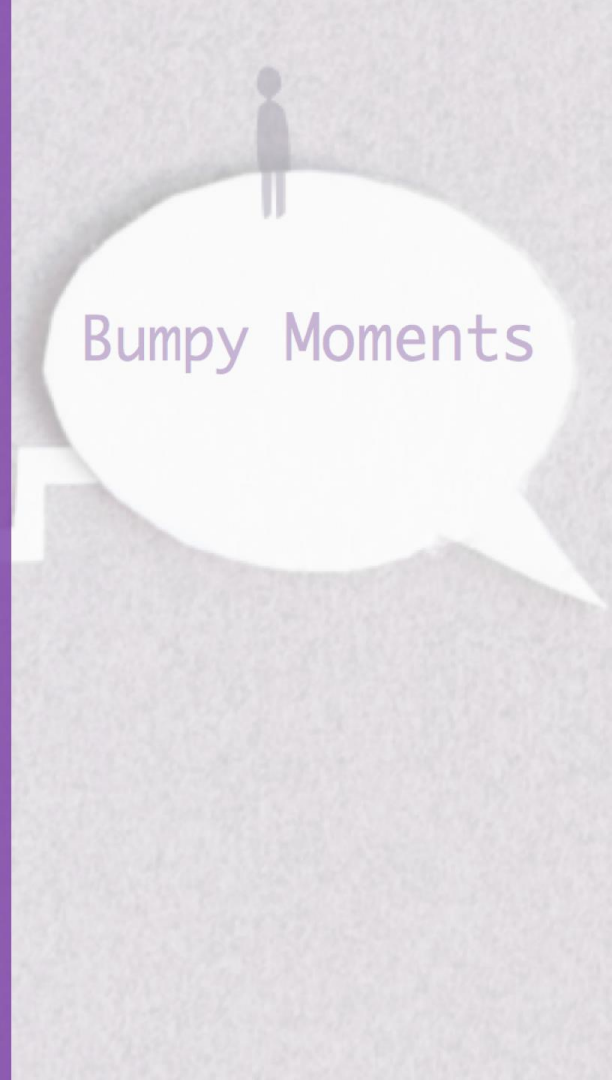

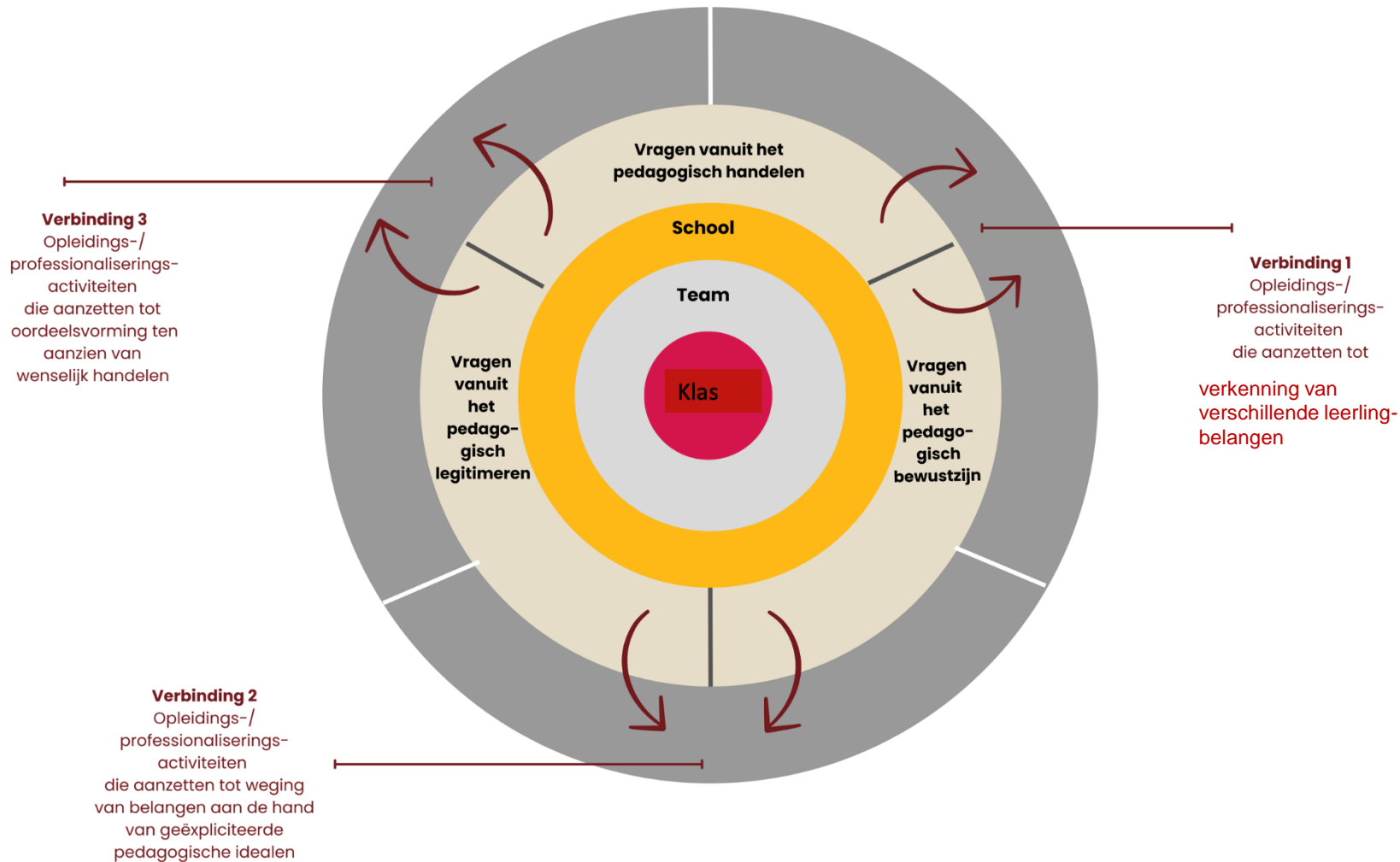
Een toekomstige leraar die in staat is pedagogische vragen te stellen aan de dagelijkse onderwijspraktijk...

Vraag vanuit het...

1. pedagogisch bewust zijn: Welke belangen spelen er in deze onderwijspraktijk voor deze leerlingen?
2. pedagogische legitimeren: Hoe weeg ik deze belangen aan de hand van richtinggevende onderwijspedagogische idealen?
3. pedagogisch handelen: Welk handelen is passend in deze praktijk in het licht van de pedagogische idealen die ik voor sta?

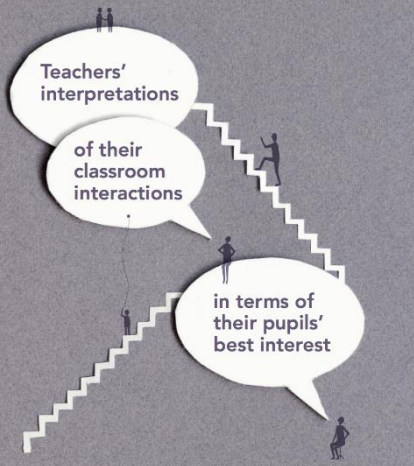
Gesteld door individuele leraren en minstens zo belangrijk, teams van leraren!

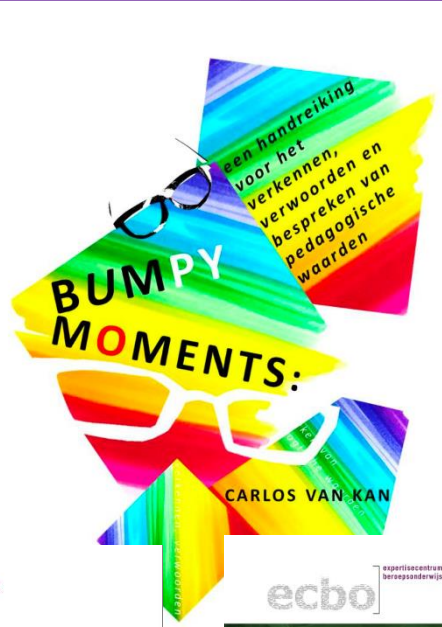

‘If you stand for
nothing you will fall
for anything’

A perspective from continental European pedagogy

ecbo | expertisecentrum beroepsopbouw

Carlos van Kan, Ilya Zitter, Patricia Brouwer en Barbara van Wijk

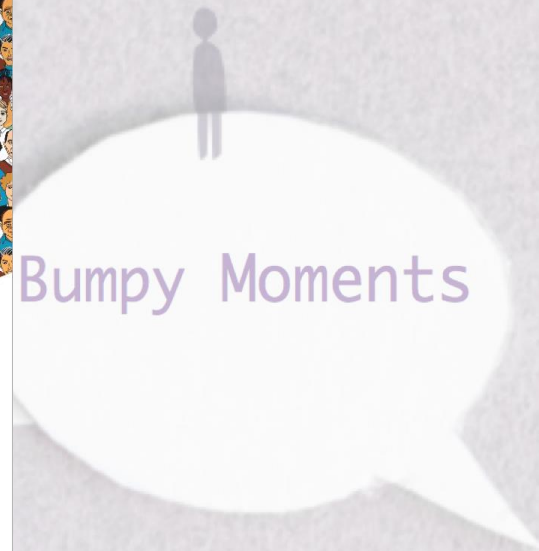
Onderwijspedagogische visies van mbo-docenten: wat dient het belang van studenten?

ecbo | expertisecentrum beroepsopbouw

'Bumpy moments' in de dagelijkse onderwijspraktijk

Carlos van Kan
Patricia Brouwer
Ilya Zitter

carlos.vankan@hr.nl